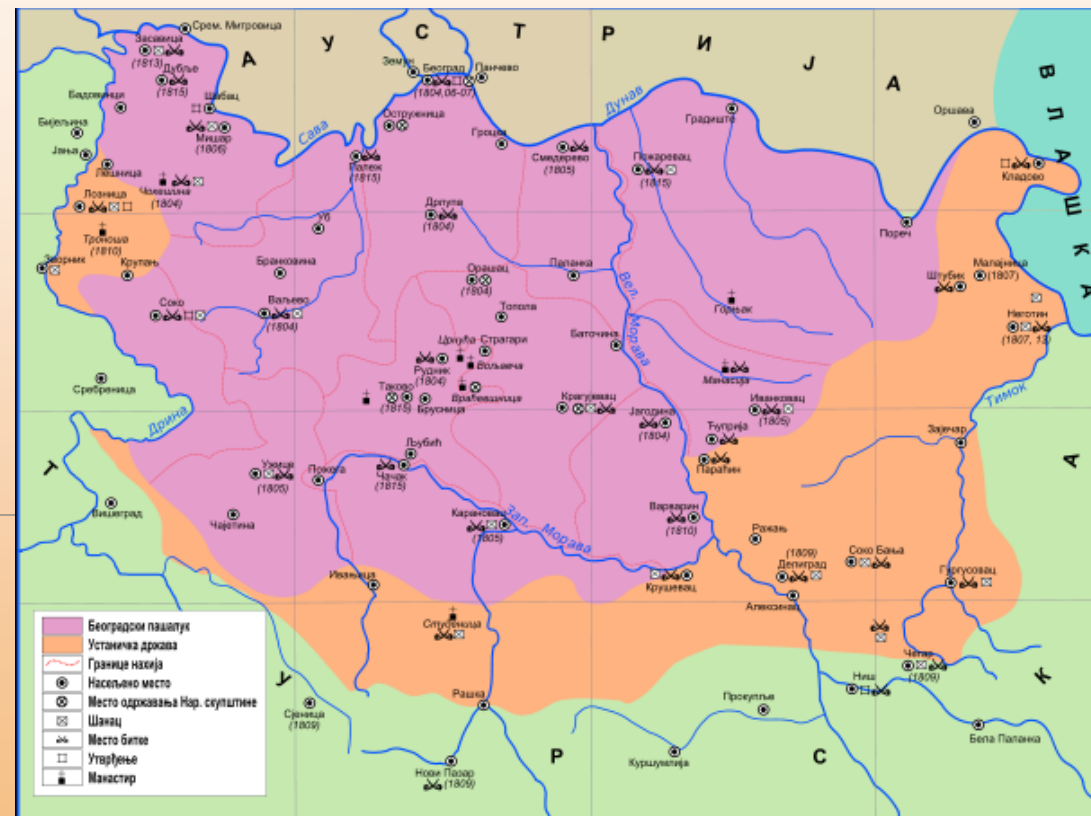


Први српски устанак (1804-1813)



Збор у Орашцу





Султан Селим III

Кнежинска самоуправа

Крајем XVIII века створене су повољније прилике за већи део српског народа реформама султана Селима III и нарочито благом управом Хаџи-Мустафа паше у Београдском пашалуку. Кнежинска самоуправа је гарантовала извесну сигурност Србима.

Враћене су старе народне власти: по селима кнезови, а по *кнежинама* оборкнезови (од немачког Ober-knez, могло би се тумачити као кнез кнезова). Јањичари су протерани из Београдског пашалука а како нису хтели отићи милом, Турци су употребили силу и у томе су им помогли Срби (ко се од Срба у овој борби истакао био је ослобођен годину дана од дажбина) Турцима је било забрањено долазити у чисто српска села. Могли су одседати у хановима као и остали путници. Порез се плаћао у две рате, о Ђурђевдани у Митровдану, а износио је 650.000 гроша годишње укупно за цео пашалук, односно по 15 гроша годишње на сваку пореску главу. То је ишло султану. За пашу и градску посаду свака глава давала је по двоје кола сена и једна кола дрва. Спахијама се давала десетина од усева и по 4 гроша од ожењене главе. Срби су, по истом Портином ферману, могли несметано обнављати и подизати своје цркве. Ферман је дозвољавао спахијама са породицама да станују само у Београду.

Кнезови су могли, ради сигурности на друмовима, држати своје полицијске одреде.

Дахијска владавина

Вук Караџић описује дахије и њихову владу у Србији:

"Кад се огласи наоколо да су баше (јањичари) Аџи-Мустајпашу убиле и да су против цара, онда навале из околних крајева, особито из Босне и Арнаутске, све беспослице и крвници и бескућнуци у Бијоград као орлови на стрвину, и даље ји све радо попримају, једно да би се могли бранити ако би цар и на њу војску подигао као на Пасманџију*, а друго да се између себе један од другог чувају... Многи су тада у Бијоград дошли голи и боси, пак се онђе одма оковали у сребро и у злато, и обукли у свилу и кадифу и узјали на атове с ратовима.

Како су даије поћерале праве спаије, они сад постану и спаије и читлук саибије (која су села била почитључена од старине, они су им читлук саибије поћерали ако нијесу били од његова друштва, а осталим се селијама сами начинили читлук саибије), и по свим селима пограде анове и чардаке и помећу своје субаше*. Сад већ ни судија други није било у земљи осим даија и њихова каба-даија и субаша; кнезови су после Аџи-Мустај-пашине смрти одма изгубили власт у народу, а и кадија ће се који налазио није смио од њи ни помолити свога ћитапа. Они су људима судили и пресуђивали по својој вољи, људе били и убијали, глобљавали, отимали (или узимали као своје) коње и оружје и друго што им се гођ допало."

Вук Стеф. Караџић, Описаније Србије, СКЗ, Београд, 1987. стр. 100-101.



Пасманџија – Пазван Оглу, видински паша

баше – јањичари

субаше – управник мање административне јединице; за време дахија свако је село имало свога субашу

читлук – феудални земљишни посед насилно претворен у баштину

читлучење – процес претварања државних феудалних поседа у приватну својину, баштине

читлук-саибија – власник земљишног поседа, читлука



Сеча кнезова

Пропаст реформи и повратак јањичара (1799) значио је повратак зулума и почетак новог зла.

"Српску мајку" благо Хаџи Мустафа-пашу јањичари су убили 15. децембра 1801. и тада почиње самостална владавина дахија. Некажњено су пустошили земљу. Чете од 6-10 дахијских најамника су крстариле пашалуком и чиниле страшне зулуме.

На наговештај да би се Срби могли побунити спроведена је Сеча кнезова.

"... Сутрадан је иста судбина стигла Алексу Ненадовића; и смрт ових двеју жртава (први је био Рувим, архимандрит манастира Боговађе) била је крвави сигнал за погубљење свих кнезова и свештеника који су били бачени у тамницу; ради тога је Фоча -Оглу са својим најамницима прошао кроз целу провинцију, позивајући се на тобожњи Портин ферман и наређивао да се погубе или мучки убију сви који су уживали поштовање народа или су у народу имали углед. Тако се број побијених за две недеље попео на 95 глава...«

Збор у Орашцу

Ко издао, издало га тело;
пожелео поћи али не могао!
У кући му се не јављало ни старо, ни младо.
Од руке му се све скаменило;
у тору му овце не блејале, у обору краве не рикале.
Да Бог да, да се у сињи камен претворио,
да се други на њега угледају.
Не био срећан ни дуговечан, нити лице Божје икад видео. Амин!"
(Устаничка заклетва у Орашцу)



Избор вође устанка

На збору кнезова, у Орашцу, било је више предлога ко да буде изабран за старешину.

На крају је предложено да вођа Србима буде Ђорђе Петровић - Карађорђе.

Он се скупу обрати следећим речима:

"Ја сам љут и прек човек па ако ме ко не послуша и ако пође у страну ја ћу тога да убијем, а ако кога ухватим у издаји тога ћу да обесим и на страшне муке да ударим па се бојим да ћете ме замрзети и сваки на своју страну вући па онда од нас ништа неће бити."

Одговор старешина је био да им баш такав и треба.

Битка на Иванковцу (1805)

Иванковац се налази код Ђуприје, на десној обали Велике Мораве.

Покренувши се из правца Ниша са 15.000 до 20.000 војника Хафис-паша је кренуо за Београд да уведе ред и смири Србе.

Карађорђе му у сусрет пошаље Миленка да га овај са леђа нападне, али тек пошто Карађорђе изврши главни удар са чела.

Те 1805. године Српски устанак прелази у револуцију јер је један малени народ одлучио да се супротстави великом Турском царству и његовом постојећем поретку.

Порта је коначно схватила да Срби полако али сигурно крче пут ка независности и слободи па ће већ следеће године упутити још јаче снаге да умире Србију.

Те 1805. године било је 12 оружаних сукоба од којих се најжешћи догодио на Иванковцу где су Срби под командом Карађорђа и војвода Милнека Стојковића и Петра Добрњца победили надмоћну царску војску и нишког Хафис-пашу.

Српски губици те године били су 879 људи а турски око 8.200 људи.

Битка на Мишару (1806)

Бој на Мишару је ушао у српску историју као један од највећих српских победа али и по томе што је у том боју страдао највећи турски јунак из Босне, Кулин-капетан (или по правом имену Мехмед-бег Куленовић).

Српске на Мишару (брдо код Шапца) бројале су између 10 и 15 хиљада бораца са 54 топова под командом Карађорђа (помоћне снаге: Јаков Ненадовић, Милан Обреновић, Лука Лазаревић, Сима Марковић).

Турске снаге су бројале између 40 и 50 хиљада бораца под командом Сулејмана-паше Скопљака (његови помоћници Кулин-капетан, Али-паша Видаић, Хасан-паша Алипашевић, Мехмед-паша Видајић, итд.)

Ово брдо је изузетно одговарало својим положајем јер је омогућавало примећивање непријатеља на удаљености од неколико километара. Устаници су ту ископали утврђења и били спремни да дочекају непријатеља.

Дан пре боја Карађорђе, знавши да су Турци много бројнији и да у отвореном сукобу нема шансе, наређује Луки Лазаревићу и Јакову Ненадовићу да са 1.500 коњаника изађу из утврђења и сакрију се у оближњу шуму те на дати знак да на Турке ударе.

Пешадија у утврђењу није смела да пуца док не добије знак од Карађорђа.

Бој се десио 1. августа.

Ујутру су одржи јутарњу молитву а потом се српска војска спремила за одбрану.

Тако су Срби победили на Мишару а српски губици били су (по једном извору 50-60 а турски 300 и Кулин-капетан) војника а турски губици су процењивани на између 1000 и 2000 војника.



Битка на Чегру (1809)

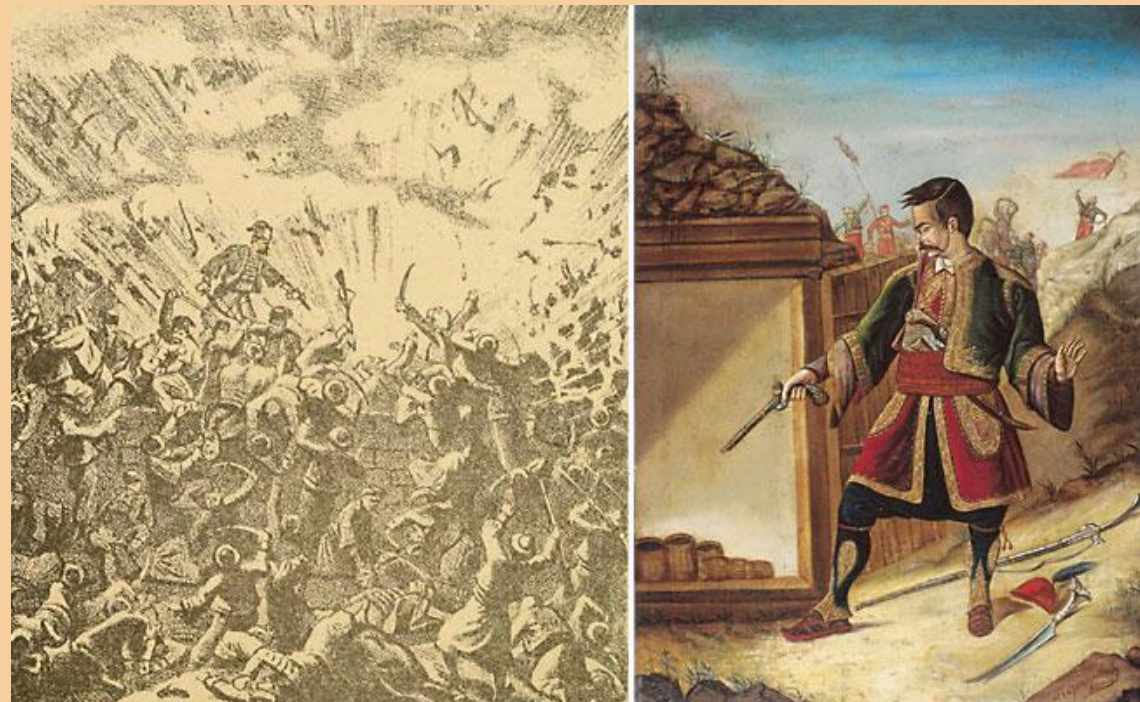
1809. године турска војска је поразила српске устанике у бици на Чегру, а војвода Стеван Синђелић дигао је у ваздух складиште барута

Први српски устанак се распламсавао и у току је био процес ослобађања Србије од Турака. Заузети Ниш, за устанике је значило имати пролаз ка Косову и Метохији и срцу Старе Србије. Тако је једно брдашце необичног имена – Чегар, поред овог града, постало центар борбе за слободу. На челу српске војске у рову код Чегра био је војвода Стеван Синђелић. Турска војска, знатно бројнија и надмоћнија, напала је 31. маја 1809. године. Битка се водила целог дана. Турци су јуришали четири пута, али су их Синђелићеви борци упорно одбијали.

Ипак, освајачи су на крају почели да потискују српску војску и све више улазе у шанац. Борба пушкама, претворила се у борбу кундацима и ножевима. Турцима су стално долазиле нове снаге, а српска војска била је сама. У таквој ситуацији, Стеван Синђелић је учинио нешто што нико није очекивао. Видевши да је битка изгубљена, да је остао са мало војника, а да Турци надиру, испалио је метак у пуну барутану и дигао је у ваздух. Стеван Синђелић и сви његови устаници погинули су тог дана.

После овога, на Чегру је лежало око 16.000 Турака и 4.000 Срба. За обичан народ, војвода Синђелић је постао симбол отпора и храбрости који нема цену. Као опомену будућим нараштајима, непријатељи су сакупили 952 лобање војника погинулих на Чегру и узидали их у кулу коју су подигли на улазу у Ниш. Овај језиви споменик назвали су “Ђеле кула”.

Годинама касније, враћајући се из Цариграда кроз, тада, слободну Србију, поред овог јединственог споменика застао је и француски песник и академик Алфон де Ламартин. Тада је записао: *“Поздравих оком и срцем остатке ових храбрих људи, чије су одсјечене главе постале камен-темељац независности њихове отаџбине... нека Срби чувају овај споменик! Он ће њихову дјецу учити колико вриједи независност једног народа, показујући им уз коју цијену су је њихови очеви платили.”*



Порази на *Чегру* 31. маја и пад *Делиграда* 23. августа су уздрмали самопоуздање устаника.

Русија је била приморана да са Турском потпише мир У Букурешту, чији је 8. члан говорио да Порта има право да поново успостави своју власт у Русији. Овај мир је деловао поражавајуће на устанике у Србији, јер су остали без савезника.

Устаници су се јула 1813. суочили са турском офанзивом од Видина, Ниша и са Дрине. Без муниције и опреме, потпуно сами, устаници нису били у стању да одбране Србију, и Турци су 7. октобра ушли у Београд.

Иако угушен, Први српски устанак је представљао тек почетак српске револуције и на његовим основама је грађена будућа слобода Србије.